

Årgång 25 | Nr 1 | 2012

PARNASSIA

Föreningen Smålands Flora

Föreningen Smålands Flora

Föreningen startade år 1982. Den har för närvarande 275 medlemmar.

Medlemsavgiften för 2012 är 100 kr och för familjemedlemskap är avgiften 25 kr. För detta får du möjlighet att delta i föreningens aktiviteter! Fullbetalande får dessutom *Parnassia* (2 häften om året, tillsammans minst 32 sidor).

Föreningens plusgiro: 66 29 27 -3

Styrelse 2011-2012

Ordförande: Margareta Edqvist, Syrengatan 19, 571 39 Nässjö
Tel 0380 - 106 29. E-post margareta.edqvist@telia.com

Vice ordförande: Tomas Burén, Adelgatan 11A, 393 50 Kalmar
Tel 0480 - 251 89. E-post tomas.buren@netatonce.net

Sekreterare: Åke Widgren, Ronnebygatan 10, 371 32 Karlskrona
Tel 0455 - 31 17 41. E-post cotula@gmail.com

Kassör: Helen Bjurulf, Madängsvägen 2B, 556 28 Jönköping
Tel 036 - 71 02 23. E-post helen.bjurulf@gmail.com

Per Darell, Rökesvens väg 14, 342 34 Alvesta
E-post per.darell@netatonce.net

Måns Faxén, Skidsvängen 6B, 352 49 Växjö
Tel 0470 - 645 25 35. E-post manswinnem@yahoo.se

Jan-Erik Hederås, Tyringeatan 21, 252 76 Helsingborg
Tel 042 - 14 03 91. E-post je.hederas@telia.com

Marion Jannes, Dackevägen 25A, 352 46 Växjö
Tel 076-8006175, E-post marion.jannes@gmail.com

Åke Rühling, Humlekärshultsvägen 10, 572 41 Oskarshamn
Tel 0491 - 771 61. E-post ake.ruhling@telia.com

Nicklas Strömberg, Sågverksvägen 10, 570 84 Mörlunda.
Tel 070 - 205 49 78. E-post: nicklas.stromberg@anthus.nu

Jonas Wäglind, Tegnératan 4B, 392 34 Kalmar
Tel 0480 - 212 59. E-post info@ekologa.se

Slätterblomma
Parnassia palustris

Finnögontröst i Jönköpings län

▪ **Margareta Edqvist**

Sommaren 2006 besökte jag på uppdrag av Länsstyrelsen samtliga kända lokaler för finnögontröst *Euphrasia rostkoviiana* ssp. *fennica* i Jönköpings län. Underarten är klassad som starkt hotad (EN) i Sveriges rödlista 2010 (Gärdenfors 2010) och det finns också ett åtgärdsprogram framtaget för att förbättra situationen för den, som löper perioden 2008-2012 (Appelqvist m.fl. 2008). Nu har det gått några år så det kändes som det var dags att återigen besöka de lokaler som jag fann finnögontröst på 2006.

Utbredning och ekologi

Finnögontröst finns med några få undantag i två kärnområden i landet. Det ena kärnområdet är Uppland, Västmanland och Södermanland. Det andra området sträcker sig från norra Småland och vidare upp i Östergötland. Det finns också en aktuell lokal för den i Medelpad.

Finnögontröst har haft eller har förekomster (efter 1978) i följande kommuner i Jönköpings län: Jönköping (7), Nässjö (3), Aneby (1), Eksjö (2) och Vetlanda (1). Där finner vi den främst i torra-friska och välbetade gärna lite

Finnögontröst Foto Margareta Edqvist

sluttande naturbetesmarker. Andra miljöer som den växer i är slätteräng, slalombacke, vägdike samt ett igenväxande sandtag.

Finnögontröst sprider sig enbart med frön. De ettåriga plantorna har en kortlivad fröbank varför växten är beroende av att kunna etablera sig från frö på nytt varje år. Fröna är också beroende av temperaturväxlingar och behöver en köldperiod för att gro.

Hot och åtgärder

Orsakerna till försvinnandet av finnögontröstlokaler i Jönköpings län ligger

troligen i upphörd/förändrad hävd och igenväxning. För kraftigt bete är direkt skadligt, det ser vi klart från ett par av lokalerna där det var intensivt fårbete vissa perioder på 1990-talet.

Det är viktigt med information och kommunikation kring lokalerna så att inte lokaler förstörs på grund av okunskap. Rekommendationer när det gäller betesperiod är svåra att ge eftersom många olika faktorer påverkar, t.ex. hur marken ser ut, vilket djurslag samt vilket antal djur som betar marken. Läser man om finnögontröst står det ofta att tidigt bete kan missgynna arten, men i vissa av de marker som har besökts i Jönköpings län betas det ganska tidigt och det verkar inte ha missgynnats helt. Om det finns ohävsarter i betesmarken måste marken betas tidigt för att betesdjuren ska hålla tillbaka dem. Om de växer till sig kan de ratas av djuren.

Det är viktigt att få till rätt skötsel för den specifika lokalen. Om man vet hur den har skötts tidigare och det ser bra ut idag kan den skötseln fortsätta. Alltför drastiska ändringar kanske gör mer skada än nytta.

Väggantsslåtter bör ske kring midsommar eftersom det inte påverkar finnögontrösten och samtidigt håller tillbaka andra högvuxna arter.

På några av de utgångna lokalerna kan man fundera över om man inte ska försöka så in finnögontröst igen.

Äldre uppgifter

Det finns endast tre äldre dokumente-

rade fynd av finnögontröst före 1975: Hakarp, Svineryd: 1 ex utmed stig i igenväxande betesmark, 1967 (Roland Carlsson), Ej återfunnen 1979 av Roland Carlsson och Thomas Karlsson. Ljungarum, Strömsberg 1896-98 (O. Nordstedt). Ölmstad 1916 (J. A. Z. Brundin).

Efter 1978 gjordes fynden främst under ängs- och hagmarksinventeringen och Smålands Flora-inventeringen. Här följer en förteckning över alla kända lokaler, med uppgifter om populationsutveckling, skötsel, hot mm.

Aneby kommun

Bredestads-Hult

Finnögontröst noterades första gången 1988 under ängs- och hagmarksinventeringen. Mellan 1994 och 2011 har det noterats mellan 5 000 och 10 000 individ, förutom 2010 när det var 50 000 individ. Orsaken till att det var rekordmånga 2010 berodde säkert på att man ändrade djurhållningen detta år, ingen hävd alls i augusti. Marken var väldigt hårt betad av ett 30-tal hästar mellan 1992-2009, men trots detta trivdes finnögontrösten bra. Från 2010 är det åter nötboskap som betar här.

Lokalen är en stor öppen betesmark, svagt sluttande mot väster. Fyra vårbäckar korsar området. Marken varierar från frisk till fuktig och är ganska stenig. Finnögontrösten växer fläckvis i fyra öppna partier i den stora betesmarken. Åt söder tar finnögon-

Finnögontröst Gransbo Foto *Margareta Edqvist*

trösten abruptt slut vid en av vårbäckarna fast marken i stort sett ser identisk ut på andra sidan. Lokalen måste följas framöver. Hur kommer ändrad djurhållning att påverka lokalen?

Övriga sällsynta/rödlistade arter: hartmansstarr *Carex hartmanii*, fläckmaskros *Taraxacum maculigerum*, fältgentiana *Gentianella campestris* (noterad 1996, ej sedd därefter).

Eksjö kommun

Bållebo

Första fyndet av finnögontröst är från 1985. Lokalen är återbesökt i stort sett årligen under 1994-2011 då antalet plantor har varierat mellan 0 och 43.

Tyvärre har finnögontröst ej återfunnits de senaste tre åren.

Hävden har varierat men för det mesta har marken varit välhävdad. Något är uteblev hävden på grund av att staketet var dåligt och något år har det varit för hårt betat. Marken betas av nötkreatur.

Det är en stor relativt öppen betesmark som sluttar mot sydost. Finnögontrösten växte senast på frisk mark och har tidigare också noterats i de lite fuktigare partierna av betesmarken.

Övriga sällsynta/rödlistade arter: sommarfibbla *Leontodon hispidus*, vildlin *Linum catharticum*.

Kongseryd

Finnögontröst noterades första gången 1986. Den sågs även 1987 under ängs- och hagmarksinventeringen. Lokalen är återbesökt regelbundet mellan 1994 och 2006 men finnögontrösten har inte återfunnits. Vid besöket 2006 var marken svagt hävdad i de nedre delarna. Ungdjur betade den övre delen av betesmarken men det fanns även fårspillning i området.

Betesmarken sluttar mot sydväst. Terrängen sänker sig som i terrasser där de flacka partierna, som tidigare har varit åker, har en trivial flora. Den del som betas idag är en rest av en tidigare större ängsmark (ekhage). Barrskogen växer tät på båda sidor om betesmarken.

Övriga sällsynta/rödlistade arter: sen fältgentiana *Gentianella campestris* var. *campestris* (2 exemplar 1998, ej sedd därefter), granspira *Pedicularis sylvatica* (ej noterad efter 1986). Brudsporre *Gymnadenia conopsea* sågs här sista gången 1987.

Jönköpings kommun

Gransbo

Finnögontröst noterades på lokalen första gången 1989. Vid återbesöken mellan 2006 och 2011 har man noterat 2 500-5 000 individ.

Plantorna växer på sandiga ytor längs en mindre grusväg. De exemplar som växer längs vägen har goda förutsätt-

ningar medan de som växer längre in konkurrerar med annan vegetation. Finnögontrösten växer spritt där det är lite glesare vegetation. Backvial *Latbyrus sylvestris* täcker stora områden och bör tas bort. Man bör också hålla efter sly. Nyligen har det legat högar med timmer på ena sidan av vägen. Marken i sig ser ganska trivial och ointressant ut. Det skulle vara intressant att studera historiska kartor för detta område, ja även för de andra!

Övriga sällsynta/rödlistade arter: vildlin.

Hatten

Finnögontröst noterades första gången 1988. Lokalen är återbesökt 1994, 1997 och 2006 utan återfynd.

Området utgörs av en gammal slätteräng. När finnögontröst noterades 1988 växte de utmed en stig. Slättern hade då för länge sedan upphört och området hade blivit till skogsmark.

Lappland

Finnögontröst noterades första gången 1978. Under åren 1979-1980 noterades som mest 4 plantor. Lokalen är återbesökt 1994-2006 utan fynd.

Området utgörs av betesmark, vägkanter, gräsbevuxen körväg och tomter till sommarstugor. Finnögontröst växte i vägkanten 1978. Betesmarken betas av nötkreatur och vägkanterna slås.

Övriga sällsynta/rödlistade arter: sommarfibbla.

Strutsabacken Foto *Margareta Edqvist*

Kättilstorp

Finnögontröst noterades första gången 1990 under ängs- och hagmarksinventeringen. 1993 sågs den i ett fåtal exemplar. Lokalen är återbesökt 1994-2006 utan återfynd.

Området utgörs av en åkerholme och en smal betesmarksremsa mellan betade vallar.

Betesmarken betades av får under början av 2000-talet. Idag betas området av hästar.

Övriga sällsynta/rödlistade arter: sommarfibbla.

Vädersberg

Finnögontrösten hade en relativt rik

förekomst 1990 då den noterades under ängs- och hagmarksinventeringen. 1993 noterades 50 exemplar.

En större trädbevuxen betesmark som sluttar mot syd. Betesmarken är välhävdad och betas idag av nötkreatur. Fårbetet var dock ganska intensivt under 1990-talet.

Kullen

Finnögontröst noterades första gången 1990 under ängs- och hagmarksinventeringen. Återbesökt 1994-2000 utan fynd. År 2001 återupptäcktes den igen och därefter har mellan 10 och 1 500 plantor noterats.

Betesmark som sluttar mot väst, delad i två fällor. Den ena fällan betas av nötboskap, den andra av hästar. Hästarna går ganska hårt åt vegetationen i sin del, men tack vare lite sly och buskage så klarar sig finnögontrösten även i den delen hyfsat, men visst det vore önskvärt att fällorna slogs ihop till en och att den betades av nötboskap.

Övriga sällsynta/rödlistade arter: sen fältgentiana (flera vitblommiga).

Huskvarnabergens naturreservat "Strutsabacken"

Första fyndet är från 1999. Återbesökt 2000-2011 då har det noterats mellan 200 och 5 000 plantor.

Finnögontröst finns på två delområden. Dellokal 1 utgörs av den stora slalombacken, där finnögontrösten växer fläckvis på de ställen där vegetationen inte är så tät. Backen sköts genom slåtter. Går man under bron och fram till nästa sluttning så finns det i övre delen en mindre yta (dellokal 2) med finnögontröst. Sly bör hållas efter där.

År 2005 diskuterades skötseln av området med representanter från IKHP och Jönköpings kommun. Området där halon *Rubus idaeus*, lupin *Lupinus polyphyllus* mm håller på att ta över ska slås en gång tidigt på säsongen och sedan ska hela området slås i september. Tidigare har slåtter bara skett under september/oktober, något år inte alls.

Övriga sällsynta/rödlistade arter: sommarfibbla

Nässjö kommun

Östra Fagerhult

Finnögontröst noterades första gången 1990 under ängs- och hagmarksinventeringen. Området är återbesökt i stort sett årligen 1994-2011 och då har mellan 0 och 373 plantor noterats.

Växtplatsen är en frisk till torr välhävad betesmark. Finnögontrösten växer utmed en körväg i området.

Nuvarande brukare tog över 1986. Då var marken ordentligt igenvuxen och under flera år på 1980-talet var den ohävdad. Runt 1990 röjdes området och betesdjur släpptes på. År 2006 växelbetar nötkreatur och hästar området. Det främsta hotet är att finnögontrösten växer på en väldigt begränsad yta (ca 4x8 m).

Övriga sällsynta/rödlistade arter: sen fältgentiana, slåttergubbe *Arnica montana*, sommarfibbla.

Topperyd

Finnögontröst noterades här första gången 1984. Området är återbesökt årligen mellan 1994 och 2011, då mellan 15 och 1 000 plantor har noterats.

Den nuvarande växtplatsen är ett vägdike. Det är viktigt med slåtter vid rätt tid. 1984 fanns finnögontrösten i 1 000-tal över stora ytor, upp mot Stora Målen (se nästa lokal). På vallen intill växte den kring odlingsrösen, utmed kanterna på körvägen och på

stigar men idag växer den bara i diket. Kring åkerholmarna sågs den sista gången 1997. Ett akut hot utgörs av att diket håller på att växa igen. En del granplanter har etablerat sig och när marken slås breder de ut sig och täcker stora delar av diket.

Övriga sällsynta/rödlistade arter: sommarfibbla (fältgentiana noterades 1984 på en åkerholme ej sedd därefter).

Stora Målen

Finnögontröst noterades här första gången 1984 (mycket rikligt). Området är återbesökt årligen 1994-2011 och då har mellan 50 och 1 160 plantor setts.

Finnögontrösten växer i tre öppna partier av en betesmark. Mellan dellokalerna finns ett skogsparti (även det betas idag) och några mindre åkrar. Dellokal 1 utgörs av en åkerholme. Finnögontrösten växer i den södra delen nära stängslet och en liten bit utanför stängslet. På dellokal 2 växte finnögontrösten 1995 på en liten stig/glänta genom granplanteringen. Idag är granplanteringen nedhuggen och marken nyttjas som betesmark. På dellokal 3 växer finnögontrösten främst utmed bruksvägen som går genom området, men har under de sista åren också spridit sig i betesmarken.

Enligt brukaren har dellokal 1 betats till och från sedan 1960-talet (han har ej kunskap längre tillbaka). De övriga två delområdena har inte betats under denna period. Restaurering av lokalen påbörjades under 2000-2001. Vid res-

taureringen togs granplanteringen bort i dellokal 2 och hela området hägnades in och betesdjur släpptes på. De första åren betades det bara på hösten. Under 2005 betades marken svagt tidigt på säsongen och sedan släpptes djuren på igen i mitten av september. År 2006 var det enbart sent bete på grund av begränsad vattentillgång. Hävden känns lite för svag här. Jag efterlyser ett kraftigare bete tidigt på säsongen, mest för att hålla tillbaka annan vegetation. Detta restaureringsförsök var resultatet av ett positivt samarbete mellan markägaren, arrendatorn, Floraväktarna, Länsstyrelsen och Nässjö kommun.

Övriga sällsynta/rödlistade arter: sommarfibbla, slättergubbe (brudsporre noterades 1984 uppe på den lilla åsen i området, ej sedd därefter).

Vetlanda kommun

Gudmundsås

Finnögontröst noterades första gången 1989 under Ängs- och hagmarksinventeringen. Återbesökt regelbundet under 1994-2011 och då har 60-1 200 individer noterats.

Lokalen är en frisk-fuktig slätteräng som sluttar åt sydost. Finnögontrösten växer även på en gräsbevuxen bruksväg. Den gräsbevuxna vägen slås vid midsommartid och den övriga slätterängen slås i mitten/slutet av augusti. Marken har troligen varit slätteräng under lång tid (minst 150 år). Dagens äng är en rest av en större sammanhängande äng

som sträckt sig ner mot Gudmundsåsgölen. Ytan som slås har tyvärr minskat fortlöpande och övergått till betesmark. Enstaka finnögontröst växer i kanten av betesmarken. Markägaren är observant och intresserad av att gynna finnögontrösten på lokalen

Övriga sällsynta/rödlistade arter: loppstarr *Carex pulicaris*, ängsstarr *C. hostiana*, sommarfibbla. Tidigare har även granspira, rödlånke *Lythrum portula* och brudsporre noterats här.

Vill du se finnögontröst finns lokaldata för dessa lokaler på Artportalen. Var dock uppmärksam – allt är inte finnögontröst utan även vanlig ögontröst *Euphrasia stricta* var. *brevipila*, hybridögontröst *E. nemorosa* × *stricta* var. *brevipila* och grå ögontröst *E. nemorosa* finns på flera av lokalerna.

Stort tack till floraväktarna som regelbundet besökt lokalerna sedan 1994. Finnögontröst och andra hotade växter behöver fler floraväktare. Är du intresserad, ring mig på 0380-106 29!

Finnögontröst Foto Margareta Edqvist

Litteratur

- Appelqvist, T., Fasth, T. & Bengtson, O. 2008. Åtgärdsprogram för finnögontröst 2008-2012. Naturvårdsverket Rapport 5918.
- Gärdenfors, U. (red.) 2010. Rödlistade arter i Sverige 2010. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.

Margareta Edqvist, Syrengatan 19, 571 39
Nässjö, E-post: margareta.edqvist@telia.com

Knärot – resultat från uppföljning 2011

• Tomas Burén

Knärot *Goodyera repens* var utsedd till årets växt 2011 av Svenska Botaniska Föreningen. Intresset för att följa upp och rapportera förekomster av knärot varierade kraftigt mellan olika delar av Småland. Totalt fanns 226 småländska uppgifter från 2011 på Artportalen (2012-03-18). Av dessa var 40 uppgifter om att arten inte återfunnits på tidigare kända lokaler. **Jönköpings län** svarade för klart flest uppgifter, totalt 161 varav 21 ej återfunna förekomster. I samband med inventeringar inför vindkraftsetableringar hittade Jonas Wäglind många rikliga förekomster i Aneby kommun. Från **Kronobergs län** kom 48 rapporter, varav 17 ej återfunna förekomster. Jan-Erik Hederås kunde konstatera att många tidigare kända lokaler i länets södra delar nu var blivit helt olämpliga för knärot till följd av kalhuggning. I **Kalmar län** var inventeringsinsatsen inte särskilt imponerande – endast 15 rapporter kom in från länets fastlandsdel. En av dem gällde en tidigare känd förekomst som inte kunde återfinnas. Åke Rühling konstaterar att 2011 verkar ha varit ett mycket dåligt år för knärot i norra Kalmar län. Annars uppfattar han fortfarande arten som långt ifrån ovanlig. Ytterligare sju förekomster i Kalmar län hade rapporterats av

floraväktare, men hade inte lagts in på Artportalen när detta skrevs.

Uppmärksamma läsare undrar kanske varför fynden från de tre länen bara är 224 tillsammans. Förklaringen är att två lokaler i Hallands län tillhör Småland. En av dessa återfanns inte.

Uppföljningen under 2011 var alltför ofullständig för att det ska vara möjligt att dra några säkra slutsatser om knärotens situation i Småland, särskilt som arten kan variera kraftigt mellan olika år. De data som finns visar att det fortfarande finns gott om rikliga förekomster i många delar av landskapet, men det är uppenbart att en hel del lokaler som upptäcktes under landskapsflorainventeringen har förstörts genom modernt skogsbruk och i viss mån stormfällning. Det finns anledning att fortsätta rapportera alla knärotsförekomster som man hittar. Att undvika slutavverkningar på alla knärotslokaler är knappast realistiskt, men om lokalerna är kända finns det i alla fall en möjlighet att ta hänsyn till arten.

Tomas Burén, Adelgatan 11A, 393 50 Kalmar, E-post: tomas.buren@netatonce.net

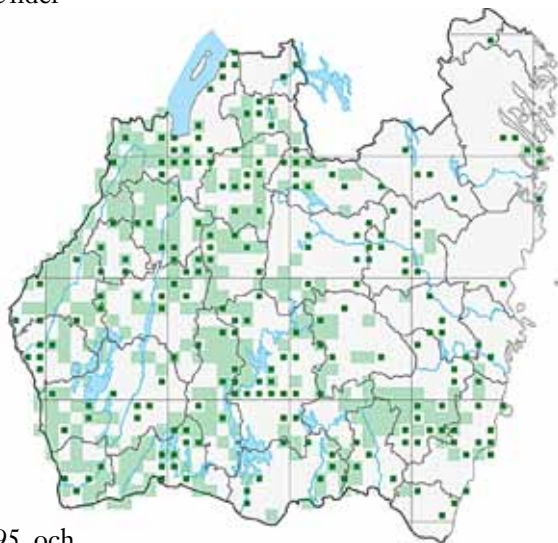
Inventera granspira i sommar!

• Åke Widgren

Granspira *Pedicularis sylvatica* är en art som hör hemma i våra finaste ängs- och hagmarker. Den växer främst i magra fuktiga gräshedar tillsammans med arter som stagg *Nardus stricta* och ängsvädd *Succisa pratensis*. I västra Småland hittas den någon gång på sjöstränder. Den svenska utbredningen omfattar främst Götalands urbergsbygder, med tyngdpunkt på de västra och sydvästra delarna. Nordliga utpostlokaler finns i Värmland och Dalarna. Sydliga utpostlokaler finns i södra Skåne. Under 1980-talet, då landskapsflorainventeringen pågick som intensivast, var arten inte alls ovanlig i delar av södra och västra Småland. Artportalen innehåller 215 registrerade lokaler för granspira i Jönköpings län (inklusive Habo och Mullsjö kommuner), 142 lokaler i Kronobergs län och 47 lokaler i Kalmar län (fastlandsdelen). I smålandsdelen av Hylte kommun finns två registrerade granspiralokaler.

Granspiran rödlistades redan 1995, och är klassad som "nära hotad" (NT). De största hotfaktorerna utgörs av igenväx-

ning, skogsplantering och gödsling av naturbetesmarker. Eftersom granspira inte varit en prioriterad floraväktarart är uppgifterna om vad som hänt de senaste årtiondena bristfälliga, men mycket tyder på att det skett en kraftig tillbakagång. I Blekinge gjordes en specialinventering av granspira under 2011. Sammanlagt 49 lokaler som var kända från 1980- och 1990-talen återbesöktes. Resultatet var nedslående. Arten återfanns på endast 12 lokaler,

Granspira Foto *Margareta Edqvist*

vilket innebär en minskning med 75 %!
Även om den kan ha missats på någon
enstaka lokal är siffrorna säkert pålit-
liga.

Inom Floraväktarna har vi kommit
överens om att satsa på granspira under
2012. Om tre år är det dags för en ny
revidering av den nationella rödlistan,
och då är det oerhört värdefullt med
aktuella populationsuppgifter. Vi vill
därför uppmåna alla som är intresse-
rade att återinventera kända lokaler för
granspira, och att rapportera resultaten
i Artportalen. Om man inte har tillgång
till Internet kan man kontakta någon
av föreningens floraväktarsamordnare,
kontaktuppgifterna finner ni på pär-

mens insida. Samordnarna har följande
ansvarsområden:

Jönköpings län - Margareta Edqvist

Kronobergs län - Måns Faxén och Per Darell

Kalmar län - Åke Rühling

Åke Widgren, Ronnebygatan 10, 371 32
Karlskrona, E-post: cotula@gmail.com

Ängsväddens gyllene riddare

• Niklas Johansson

Dagens jordbrukslandskap genomgår en omvälvande förvandling. Det industriella jordbrukets segertåg i Västeuropa och självhushållets gradvisa borttynande speglas sällan så tydligt som i den dramatiska minskningen av blomrika marker. Idag utgör den samlade ytan slätterängar ca 1 promille av den areal som hävdades vid förra sekelskiftet och klassiska ängsarter som slättergubbe *Arnica montana* och sommarfibbla *Leontodon hispidus* återfinns på den svenska rödlistan medan andra som kattfot *Antennaria dioica* och ängsvädd *Succisa pratensis* är stadda i tillbakagång. De blommande ängsörternas prekära situation betyder i förlängningen att en uppsjö av insektsarter som genom årtusenden av evolution raffinerat sin design till ett perfekt samspel med dessa växter tycks stå med nitlott i hand.

Det lilla guldsandbiet, *Andrena marginata*, är drabbat i dubbel bemärkelse. Arten är helt beroende av blommande ängsvädd för upprätthållande av stabila populationer över merparten av sitt utbredningsområde. Arten tycks helt anpassad till att samla pollen från ängsvädd men kan i enstaka fall också samla in pollen från sent blommande åkervädd *Knautia arvensis* och fältvädd *Scabiosa columbaria*.

Dessutom kräver arten områden med blottad sand där den kan gräva ut sitt bo och den är således också hårt drabbad av den minskade markstörning på torra marker som är resultatet av att dessa tas ur drift eller planteras igen med tall.

Bland våra ca 300 arter av vildbin är honan av guldsandbiet helt omisskännlig med sin orangefärgade bakkropp. Hanen kan vara svårare att identifiera för den ovane men har även han oftast en orange anstrykning på bakkroppens första två segment. På Gotland förekommer en helt mörk underart f. *nigrescens* som kan vara klurigare att artbestämma.

Guldsandbi Foto Margareta Edqvist

Guldsandbi *Andrena marginata*, Småland 2008 Foto Margareta Edqvist

Artens flygtid sammanfaller med ängsväddens blomning och artens livsmiljö bör alltså, förutom rikligt med ängsvädd, även hysa områden med solexponerade markblottor. Arten förekommer idag ofta längs vägkanter, på militära övningsområden, slätterängar och gamla grustäcker, områden där markstörning kombineras med blommande ängsvädd. Vid soligt väder pollensöker honorna ivrigt på ängsvädden och är oftast lätta att observera.

Idag är guldsandbiet känt från ca 150 lokaler från Skåne upp till Värmland, Dalarna och Uppland, men endast ett fåtal av dessa lokaler tycks hysa starkare populationer av arten. Guldsandbiet har sin huvudutbredning i äldre jordbruksbygder i Götaland och där i synnerhet i anslutning till de större vattendragen. I Småland finns arten spridd med viss tyngdpunkt på övre Emådalen samt Nissans och Lagans dalgångar. Förhållandevis starka populationer

finns i Ettö naturreservat i Gislaveds kommun, Repperda äng i Vetlanda kommun, i Västervikstrakten samt på Ränneslättis övningsfält och Skillingaryds skjutfält. Lokaler för arten kan lätt sökas ut via Artportalen på småkrypsportalen.

Trots att guldsandbiet är spektakulärt, lättidentifierat och knutet till en väldefinierad livsmiljö står troligen ytterligare ett antal lokaler att finna. Via Jordbruksverkets databas för kärlväxter, TUVÅ, kan man söka ut trakter och objekt med särskilt riklig förekomst av värdväxten och på så sätt identifiera potentiella förekomstlokaler. Att guldsandbiet är i högsta grad förbisett och bristfälligt kartlagt kan illustreras av att man 2010 för första gången på ett halvsekel kunde belägga ett exemplar av guldsandbiets exklusiva parasit, silvergökbiet, *Nomada argentata*. Denna art, som är ett av Europas sällsyntaste

bin, togs frekvent men sporadiskt i västra Sverige fram till 1950-talet. Arten är liksom sin värd lätt att observera när den födosöker på ängsvädd men höll sig undan i ett område som ligger långt ifrån det tidigare utbredningsområdet i en region som inte ens guldsandbiet tidigare var känt ifrån.

Många av guldsandbiets aktuella lokaler utgör dessutom intressanta floralokaler och en betydande del av de förekomster vi idag känner till har hittats av botaniker som uppmärksamats på artens utseende och livsmiljö. Guldsandbiet är dessutom en av de arter som valts ut att ingå i det nystartade

faunaväckeriet och kanske finns här en möjlighet att kombinera sin floristiska gärning med att hålla ett öga på hur det står till med det lilla guldsandbiet.

Litteratur

Karlsson, T & Larsson, K 2011. Åtgärdsprogram för vildbin på ängar. Naturvårdsverket rapport 2011.

Cederberg, B. 2010. Artfaktablad för Guldsandbi. www.artdata.slu.se

Niklas Johansson
E-post niklas.johansson@lansstyrelsen.se

Rallyinventering Bioblitz –hur mycket myller finns det?

Vad händer om man samlar proffsinventerare och bjuder in allmänheten att vara med på en intensiv inventering? Denna idé kommer från England och kallas Bioblitz. Nu prövas den för första gången i Sverige. Från fredag den 3 augusti och 24 timmar framåt har du chansen att tillsammans med Sveriges främsta experter undersöka och upptäcka. Håvar, fällor, lampor, nät och annan utrustning finns på plats – alla är välkomna oavsett förkunskaper. Kontakt och mer information se www.grannaskog.se

Glöm inte De vilda blommornas dag den 17 juni. Information om alla vandringar finns på www.sbf.c.se. Det går fortfarande bra att anmäla fler vandringar!

Gröna Skogsgrupp

Tillfälle att veta mer om mossor

I sommar drar vi igång en studiecirkel. Häng på antingen du vill du lära dig mer om mossor eller fräscha upp gamla kunskaper. Vi gör utflykter till vanliga skogar, men också till ovanligt artrika skogar och myrmarker. Deltagarna brukar vara allt från nyfikna nybörjare till erfarna mossvänner. Första träffen är på Ingaryd i Ténhult 9 augusti, kl 18.00, och vi håller på september ut. Hör gärna av dig till oss, antingen om cirkeln eller om du har någon fin lokal som vi kan titta på. Roland Engstrand, roland.engstrand@hotmail.se 036 694 29 eller Helen Bjurulf, helen.bjurulf@gmail.com, 076 119 8565. Välkomna att va med!

Djupaskuran, Vetlanda Foto Helen Bjurulf

Jönköpings Botaniska Sällskap

Kattfot - årets växt 2012

Svenska Botaniska Föreningen har utsett kattfot *Antennaria dioica* till årets växt 2012. Eftersom kattfot fortfarande är vanlig i stora delar av Småland är det inte rimligt att återbesöka alla gamla lokaler. Däremot kan man gärna rapportera de förekomster man ändå träffar på. Om du kommer ihåg någon riklig förekomst sedan inventeringen är det förstås inte fel att kontrollera hur det står till med den nu. På www.sbf.c.se finns mer information. Rapportera helst direkt på Artportalen, men

det går även bra att skicka rapporter till Ulla-Britt Andersson, Kummelvägen 12, 386 92 Färjestaden, ullabritt.oland@gmail.com. Notera hur stor yta arten täcker (dm² eller m²) och gärna även blomfärg, plantornas kön och detaljer om växtplatsen.

Dunmossa - årets mossa 2012

• Per Darell

Dunmossa *Trichocolea tomentella* har av Svenska Botaniska Föreningen utsetts till årets mossa 2012. Det är en ljusgrön levermossa som ofta förekommer i täta mattor. Man hittar den främst där det är rörligt markvatten, som vid källor, källkärr och bäckkanter. Den växer ofta skuggigt och fuktigt, och gärna i mineralrika miljöer. Arten är känd från över 700 lokaler i Sverige. I Småland hittar man den ofta vid sluttningar eller vid bäckar. Omkring 100 rapporterade fynd finns i vardera Jönköpings och Kronobergs län, medan den är mindre vanlig i Kalmar län (22 fynd).

Dunmossa är tvåkönad, d v s den har skilda hanplantor och honplantor. Endast en gång har en dunmossa med sporkapsel påträffats i Sverige. Det skulle därför vara mycket intressant om det gick att göra fler sådana fynd! Sporkapseln är kortlivad och kan troligen hittas under april/maj. Den är svart och spricker upp i fyra flikar, och vissnar sedan ner. Dunmossan har inga andra förökningskroppar så den verkar vara svårspriidd. Lokal spridning kan dock ske med hjälp av lösbrutna delar av mossan som följer med djur.

Arten kan i fält likna tuja-mossor

Thuidium och fransmossor *Prilidium*, men dunmossans mycket småflikiga (en cell tjock) blad och den ljusgröna färgen gör att den är relativt lätt att känna igen.

De käll- och bäckmiljöer som dunmossan lever i är känsliga för förändringar och är därför viktiga att hitta och att vara rädd om.

Sök gärna efter dunmossa så att vi får veta om arten finns kvar på gamla lokaler, och om den finns på nya lokaler. Glöm inte att spana efter sporkapslar!

Rapportera dina fynd direkt i Artportalen, och ange hur många kvadratdecimetrar mossan breder ut sig på, liksom eventuella hot, beskrivning av miljön samt om du påträffat någon sporkapsel. Ta ett foto på sporkapseln om du hittar någon. Sporkapselfynd kommer att belönas med ett hemligt pris! Du kan också rapportera, senast 15 oktober 2012, till Niklas Lönnell, Box 25195, 750 25 Uppsala, eller till niklas.lonell@gmail.com. Särskild rapportblankett finns på SBF:s hemsida (www.sbf.c.se).

För den som är intresserad av dunmossa finns det mer att läsa i Darell (2011).

Dunmossa *Trichocolea tomentella* Foto Per Darell

Litteratur

Darell, P. 2011. Mossor och källkärr i Kronobergs län. *Parnassia* 24:1: 1-14.

Per Darell, Rökesvens väg 14, 342 34 Alvesta, E-post: per.darell@netatonce.net

Orkidéer i centrala Småland

▪ Jörg Adelmann

I mer än tjugo år har jag noterat alla mina orkidé-fynd i centrala Småland. I början var fynden fåtaliga och bara tillfälliga, men efter 1989 satte det fart, då den fina boken „Kronobergs natur“ (Christoffersson 1989) kom ut. De bra beskrivningarna av de mest värdefulla områdena var en inspirationskälla till många sköna turer i den småländska naturen. Alla fynd noterade jag i en egen databas, där de även kunde visualiseras i kartor som jag mödosamt skannade in. Nu finns ju möjligheten att göra allt tillgängligt på webben, så jag kontaktade Margareta Edqvist för granskning av data med målet att överföra uppgifterna till artportalen. Hon tyckte att det även vore bra att skriva något om dessa fynd och så blev denna artikel till.

Statistik

Till och med 2011 gjordes sammanlagt 838 noteringer och 697 artfynd på 548 lokaler, som är spridda över den centrala delen av Småland (se tabell 1). I antalet fynd ligger förstas Jungfru Marie Nycklar *Dactylorhiza maculata* i toppen, följt av de båda nattviolerna *Platanthera bifolia* och *P. chlorantha*.

Tillsammans står de för 70% av alla fynd, men det beror kanske också på att jag mest uppsökte betes- och hagmarker. Alla arter som hittades är angivna i tabell 2.

Biotoptyper och orkidéflora

Området i södra Uppvidinge kommun, som utgjorde centrum för strövtågen, visar en småskalig och omväxlande natur. Jordbruket är på tillbakagång och skogsbruk dominerar. Därtill finns det många kärr, mossar och sjöar. Förutom några förekomster av grönsten som gynnar en rikare flora är det näringsfattiga moräner från istiden som dominerar. De kalkgynnade arterna saknas därför eller är ganska sällsynta. Förutom rätt markslag behövs orkidéer inte minst kontinuitet och hotas därför både av intensifiering och nedläggning av jord- och skogsbruk. I fortsättningen beskrivs de olika biotoptyperna och deras orkidéer lite närmare.

Hagmarker och naturbetesmarker

Den traditionella beteshagen är fortfarande den biototyp som man lättast hittar orkidéer i. Förutom de redan nämnda arterna kan man mera säl-

Bild 1: Hagmark vid Suletorp (NO Alstermo) med *Dactylorhiza maculata* och *Platanthera chlorantha*.
Foto Jörg Adelman

lan även påträffa tvåblad *Listera ovata*, Adam och Eva *Dactylorhiza sambucina*, St. Pers nycklar *Orchis mascula* och brudsporre *Gymnadenia conopsea*. Dessa arter kräver litet näringsrikare jord och särskilt Adam och Eva är dessutom känslig för igenväxning. En mycket bra område, även om igenväxningen delvis är ganska långt framskriden, är området kring Botillabo (NO Alstermo). Bild 1 visar den typiska aspekten av ett mera öppet parti i blomningstiden i slutet av juni. Orkidéerna, särskilt Jungfru Marie Nycklar, står här lokalt lika tätt som på Öland. Området betas extensivt med nötkreatur. Trädskiktet utgörs framförallt av björk, hassel, en och enstaka ekar.

Under successionen efter uteblivande bete övergår en öppen hagmark i en allt tätare sådan och senare även i skog. Så länge vegetationen inte är för tät kan orkidéerna hålla sig kvar ganska länge, men antalet går tillbaka och blomningen blir mer sparsam. På något friskare och frodigare mark trivs tvåblad, som man behöver litet tur för att upptäcka.

En annan biotoptyp som kan vara värd att leta efter orkidéer i är ledningsgator. Då de hålls öppna eller åtminstone med ett lågt trädskikt har orkidéerna sina chanser även där. Arterna som påträffas där beror på markförhållandena. På en hedliknande, hållrik sluttning med mycket ljung i Uppvidinge kom-

mun finns även brudsporre. I skuggiga, mossrika sänkor kan även spindelblomster och korallrot uppträda.

Ängar

Nu för tiden finns slätterängar bara i samband med naturvårdsprojekt eller hembygdsföreningars verksamhet. Dessa slätterängar slås i regel vid midsommar, alltså för tidigt för de flesta orkidéerna (undantaget Sankt Pers nycklar och Adam och Eva), som inte hinner med att växa upp och sätta frö. Lyckligtvis finns det för det mesta angränsande ytor med bättre villkor. Det är ändå ett problem att alla ytor slås samtidigt, vilket medför att senblommade orkidéer ofta bara finns i sekundära biotoper, exempelvis ängs- och vägkanter, på för övrigt värdefulla slätterängslokaler. Speciellt Jungfru Marie nycklar, men även den (grönvita) nattviolen är då mycket flexibla. Ett exempel på detta beteende är Lidahults ängar NO Emmaboda, där orkidéerna (även tvåblad) bara står i kanten av ytorna som slås.

Utvidgar man begreppet äng till de glest trädäckta lövängar som i dag, liksom förr, också betas omfattar det också de mest sevärda och orkidégivande områdena, till exempel Lövsjöängarna nära Kosta eller Vårskruvs ängar, båda hitlistade i Smålandsboken. Skötselns där är visserligen inte längre traditionell, men tar hänsyn även till den ömtåliga orkidéfloran. Framförallt det stabila beståndet av Adam och Eva i Vårskruv bekräftar detta koncept.

Däremot kämpar Adam och Eva i Rosenholm NO Norrhult-Klavreström för att överleva i traditionella jordbruksområden.

Friskängar som sköts som slätteräng är inte så vanliga och den orkidé som trivs på sådan mark, majnycklar *Dactylorbiza majalis*, råkar ha sin nordligaste utpost i Småland. Den påträffades bara på en enda lokal.

Våtmarker

Bland våtmarkerna är kärren de mest givande biotoperna för den som letar efter orkidéer. Här kan framförallt mossnycklar *Dactylorbiza sphagnicola* (Bild 2), som hittades på flera lokaler, nämnas. Denna art påträffades även på de lokaler där det efter tillgängliga källor skulle förekomma sumpnycklar *Dactylorbiza traunsteineri*. Fortfarande är sumpnycklarnas status i Sverige något oklar och efter min övertygelse är de mer släkt med *D. russowii* resp. *D. curvifolia* än med den *D. traunsteineri* som finns i alperna. Hela komplexet kräver dock vidare undersökningar.

I kärren förekommer förstås också Jungfru Marie nycklar. Då denna förekommer tillsammans med mossnycklar kan det också påträffas hybrider. Populationer av Jungfru Marie nycklar kan vara ganska fåtaliga och isolerade, vilket leder till ett unikt utseende hos alla plantorna p.g.a. genetisk utarmning. På några få ställen, växande alldeles i vitmossa, hittade jag även plantor som, enligt min uppfattning, måste tillhöra subspecies elodes.

Också i vitmossa, men aldrig på ställen som kan torka ut på sommaren, hittar man de spensligaste av Smålands orkidéer, spindelblomster *Listera cordata* och korallrot *Corallorhiza trifida*. Oftast påträffas de i skogskärr. Mycket sällan kan man även hitta myggblomster *Hammarbya paludosa*, i gungflyn eller kärrstråk med vitmossa. Det är nog den svåraste arten att upptäcka.

Skogsmarker

Visserligen är en stor del av Småland skogsklätt och det finns ganska många olika skogstyper, men temat skog är ändå ganska snart avhandlat, eftersom de flesta arter som anträffas i skog redan har behandlats. Det återstår framförallt att nämna årets växt 2011, knärot *Goodyera repens*, som trivs i en av de mest hotade biotoptyperna i hela Sverige – gammal barrskog. Liksom de förut nämnda kärrarterna spindelblomster och korallrot hotas den även om själva växtplatsen sparas som naturvårdshänsyn. Alltför ofta kommer kalhyggen alltför nära dess växtplatser.

Den kalkgynnade arten nästrot *Neottia nidus-avis* är ganska ovanlig i Småland och hittades bara en enda gång. Även fynden av skogsknipprot *Epipactis bellatorine*, som har ganska flexibla krav, var fåtaliga. Den något mer anspråksfulla purpurknipprot *Epipactis atrorubens* hittades lika ofta och tack vare artportalen kunde jag 2011 hitta den på ett ställe där jag tidigare förgäves letat efter den.

Bild 2: Mossnycklar *Dactylorhiza sphagnicola*, Kostatrakten. Foto Jörg Adelmann

Förändringar

Visst noterades förändringar under årens lopp, både till det bättre och (tyvärr mestadels) till det sämre. De fyndlokaler jag hade rakt bakom husknuten är emellanåt förstörda eller utgångna. En cirka 50 år gammal granskog som hyste spindelblomster *Listera cordata* i ett gammalt dike totalavverkades för några år sedan. Och inte bara detta ställe! På solbrända kalhyggen letar man förstås förgäves efter orkidéer.

Vissa andra fynd gjordes bara något enstaka år och sedan försvann orkidé-

Bild 3: Vityxne *Pseudorchis albida*, Kronobergs län.
Foto Jörg Adelmann

erna alldeles av sig själva. Tråkigast är förlusten av skogsknipproten *Epipactis belleborine* som förekom i några enstaka exemplar vid kanten av Krokegölen nära Kosta. Förekomsten var för liten och förhållandena för dåliga för att populationen skulle vara livskraftig på längre sikt. Den konkurrerades helt enkelt ut av fräken och tistlar.

Men jag vill gärna sluta mina betraktelser med något mer positivt. Framförallt i samband med utpekandet av Natura 2000-områden avsattes flera förut otillräckligt skyddade biotoper som

nya naturreservat. Dessutom finns det exempel på skonsam röjning i hagmarker och återupptagande av bete i enskilda områden, t.ex. Krokshult och Bråbygden. Hoppas att det räcker till för att stabilisera de känsligare arterna som exempelvis brudsporre i dessa trakter. Och även mitt favoritställe, där det känsliga vityxnet *Pseudorchis albida* förekommer med lång kontinuitet, har tack vare gynnande åtgärder en ljus framtid.

Litteratur

Christoffersson, I. 1989. Kronobergs natur. Länsstyrelsen i Kronobergs län.

Jörg Adelmann
E-post: jadelmann@sverige.nu

Tabell 1: Antal lokaler inom olika kartblad

	E		F		G	
6					3	
			2	17	36	14
5		1	39	91	20	2
	1		61	143	25	
4	3		33	29	12	
			15	1		

Tabell 2: Antal fynd av olika arter

Jungfru Marie nycklar	<i>Dactylorhiza maculata</i>	196
Grönvit nattviol	<i>Platanthera chlorantha</i>	164
Nattviol	<i>Platanthera bifolia</i>	123
Korallrot	<i>Corallorhiza trifida</i>	75
Mossnycklar	<i>Dactylorhiza sphagnicola</i>	32
Spindelblomster	<i>Listera cordata</i>	25
Knärot	<i>Goodyera repens</i>	24
Tvåblad	<i>Listera ovata</i>	14
Adam och Eva	<i>Dactylorhiza sambucina</i>	8
Sankt Pers nycklar	<i>Orchis mascula</i>	7
Brudsporre	<i>Gymnadenia conopsea</i>	6
Purpurknipprot	<i>Epipactis atrorubens</i>	6
Skogsknipprot	<i>Epipactis helleborine</i>	5
Myggbloster	<i>Hammarbya paludosa</i>	2
Majnycklar	<i>Dactylorhiza majalis</i>	1
Nästrot	<i>Neottia nidus-avis</i>	1
Vityxne	<i>Pseudorchis albida</i>	1
Jungfru Marie × Mossnycklar	<i>Dactylorhiza maculata</i> × <i>sphagnicola</i>	5
Nattviol × Grönvit nattviol	<i>Platanthera bifolia</i> × <i>chlorantha</i>	2

Välkommen till årsmöte i Stenbrohult den 15-16 juni 2012

Tema: Slätterängar med olika historik

▪ **Sven G Nilsson**

Årsmötet 2012 hålls i en gammal gård Djäknabygd, som Linnés far brukade tillsammans med Råshults Södergård och Stenbrohults prästgård. Gårdstomten ligger mitt i ett naturreservat, som gränsar till kulturreseptatet Råshult. I Djäknabygd kan vi även äta och övernatta i enkel vandrarhemsstandard. Inom 200 m från huset finns två olika slätterängar med flera slättergynnade växter.

Alla exkursioner kommer att vara i centrala Stenbrohults socken (samåkning i egna bilar). Fyra olika slätterängar alla med sen slätter, men med olika lång hävd och historik, kommer att studeras. Förutom de två på Djäknabygd är det slätterängar på Höö och Råshult. Intill ängarna gränsar naturbetesmarken, så att vi kan jämföra floran när det är slätter eller bete. Vi kommer även att besöka ädellövskogar och stranden av den oregerade sjön Möckeln. Förutom kärlväxter kan vi titta på en rik lavflora på de gamla ädellövträden. Guide under alla exkursioner kommer jag vara, som växt upp här och studerat området under många år.

Tider och praktiska detaljer framgår av

bifogad anmälningsblankett.

Välkommen!

Du behövs som Floraväktare!

Floraväktarna är ett ideellt nätverk av naturintresserade personer som bevakar våra hotade kärlväxter genom återkommande besök på deras växtplatser.

Alla som är intresserade av växter och vår natur kan bli Floraväktare och hjälpa till i arbetet med att bevara våra arter och blomsterrika miljöer. Visst vill du delta? Du och Din medverkan är viktig för vår flora. Våra hotade växter behöver all den hjälp som landets Floraväktare kan ge!

Läs mer på Svenska Botaniska Föreningens hemsida:

<http://www.sbf.c.se/>

Är du intresserad kontakta

Margareta Edqvist, 0380-10629

margareta.edqvist@telia.com

Råd till författare

Parnassia utkommer maj och december. Artiklar och notiser bör skickas senast 1 april respektive 1 november för att komma med i ett visst häfte.

Det är enklast om du skickar texten med e-post och gärna skriven i Word. Men det går också utmärkt att skicka texten på papper (läs då korrekturet extra noga så att allt blir rätt avskrivet).

Skicka gärna med förslag till bilder - teckningar, kartor eller foton av växter, miljöer, personer. Digitala bilder fungerar smidigast. Digitala foton måste ha hög upplösning och helst vara i formaten .tif eller .jpg.

Välkommen med dina bidrag till *Parnassia*!

Redaktörer:

Tomas Burén, Adelgatan 11A, 393 50 Kalmar. Tel 0480 - 251 89.

E-post: tomas.buren@netatonce.net

Åke Widgren, Ronnebygatan 10, 371 32 Karlskrona. Tel 0455 – 31 17 41.

E-post: cotula@gmail.com

Nicklas Strömberg, Sågverksvägen 10, 570 84 Mörlunda. Tel 070 - 205 49 78

E-post: nicklas.stromberg@anthus.nu

Äldre nummer av *Parnassia* säljes

Äldre nummer av *Parnassia* (år 1992–2011) säljes för 15:-/styck. Hela sviten (36 häften) kostar 350:-. Av några nummer finns bara ett fåtal exemplar kvar. Om så behövs kommer de att nykopieras och kan då få ett något avvikande utförande.

Från år 1988–1991 (8 nummer) finns få nummer kvar och de säljes endast i hel svit för 100:-. Kostnader för porto och emballage tillkommer.

Beställ hos Allan Karlsson, tel. 0381–104 16.

E-post: Allan.Karlsson@adress.eksjo.com

www.smalandsflora.org

Sid 1

Margareta Edqvist - Finnögontröst i Jönköpings län

Sid 9

Tomas Burén - Knärot - resultat från uppföljning 2011

Sid 10

Åke Widgren - Inventera granspira i sommar!

Sid 12

Niklas Johansson - Ängsväddens gyllene riddare

Sid 16

Per Darell - Dunmossa - årets mossa 2012

Sid 18

Jörg Adelman - Orkidéer i centrala Småland

Sid 24

Sven G Nilsson - Välkommen till årsmöte i Stenbrohult

Kattfot Foto *Margareta Edqvist*